

Párisi levél.

Páris, 1894. márt.

(A párisi consistorium újabb meglagadása Roberty kinevezésére nézve. Wagner lelkész genfi értekezései és beszédei. Sabatier tanár értekezése a theol. társulatban)

Szerkesztő ur!

A párisi consistorium jan. 26-án ült össze, hogy határozzon Roberty lelkész megerősítésére nézve, kit az oratoire-i gyülekezet az előbbi visszautasítás ellenére is újra megválasztott és kinevezésre most már harmadszor felterjesztett. A consistorium többsége e választást sem erősítette meg, a mi a legkinosabb benyomást tette. Hanem mégis némi javulást mutat a mostani szavazatok eredménye. S a mint egy párisi politikai nagy lap megjegyezte, remélni lehet, hogy az oratoire-i egyházközség kitartását végre is siker koronázza. Az 1893-iki két szavazás alkalmával Roberty csak 8 szavazatot kapott 16 ellenében, a januári szavazáskor pedig 11-et 13 ellenében, 3 lap meg üresen adatott be. A jövőkor tehát elég lesz, ha 3 vagy 4 szavazattal többet kap, hogy így ez a kinos ügy véget érjen.

A vallásügyi minister, kinek szava lett volna e dologban, tartózkodott a beavatkozástól. A következő felterjesztéskor az egyetemes consistorium helybenhagyásával talán véget vet ez ügynek.

Ebben éppen nem lenne semmi meglepő, mert makacs magatartása, melylyel az oratoire-i gyülekezet kívánságát már három ízben megtagadta, általánosan elégedetlenséget keltett a francia protestánsoknál. A mérsékelt orthodox lapok élesen irnak a consistorium zsarnoksága miatt és következetlenséget vetnek szemére, midőn azt, a kit kíséretű lelkésznek kinevezett volt, most nem akarja rendes lelkésznek megerősíteni. Az egyik lap „La vie nouvelle” című azt mondja: „A gyülekezetek jogát tiszteletben kell tartani; ha Roberty elfogadható volt, mint kíséretű lelkész, nem lehet el nem fogadható, mint rendes lelkész.” Még a szélső orthodox lapok sem mondanak semmit ez ügyre nézve. Valószínűleg úgy találják, hogy azt nem lehet védelmezni.

Ez a legokosabb eljárás volt részükről, de nem lehet tagadni azt is, hogy félték a protestáns közvéleménytől. Mi reméljük, hogy ez ügy végül is jó megoldást nyer.

Ez elszomorító egyházi ügygyel szemben, mely eme párisi nagy egyházközséget foglalkoztatja, hadd jelezzek egy nagy és főlemelő sikert, melyet Wagner lelkész Genfben ért el. Ot a szabadelvűek gyü-

lésébe küldték oda követül. Wagner Páris St.-Antoine külvárosában lelkész, hol nagyon szeretik. A genfi szabadelvűek arra kérték, hogy tartson néhány felolvasást és prédicációt. Febr. végén két felolvasást tartott a „nevelésről“ és három prédicációt a jó Samaritanusról szóló példázatról. Annyin mentek meghallgatására, hogy a templom nem is tudta mind befogadni. De mi még nevezetesebb, a mi új és örvendetes dolog, hogy az orthodoxok is megjelentek felolvasásaira és beszédeire és megvallották, hogy nagyon épültek rajtok. Ezt az is mutatja, hogy maguk az orthodox lapok dicsérték leginkább, úgy az egyik nem habozott őt „profétának“ nevezni. És megjegyzendő, hogy a kinek értékét végre is elismerte az orthodoxia, kinek egy munkájáról multkori levelemben írtam, a legheterodoxabb, a hagyományos felfogástól a legtávolabb álló. És ez elismerésben van valami vigasztaló. A mi Genfben történt, azt még megláthatjuk történni Franciaországban is. A francia prot. orthodoxia is eljuthat oda az újabb nemzedékkel, mely a vallási és egyházi kereteket hajlandó mindinkább kiszélesíteni.

— Rég nem írtam a „theol. társulatról“. Az most is minden hónapba tart üléseket, hol sokszor nagyon érdekes tanulmányokat olvasnak fel. De kétségtelenül a legértékesebb, a legfigyelemkeltőbb munkák a Sabatier tanárei. Az egyik utóbbi ülésen e tárgyról olvastott fel: „Hogyan diadalmaskodott Pál apostol keresztény hite a halál félelmén?“ E munka tanulmány 2. Kor. 5—10-ről. Sabatier azon kezdette, „hogy a haladás, melyet a művelődésben, a tudományban és jóllétben teszünk, nem segít minket meghalni. Az újkori ember nehezebben tud meghalni, mint a régi.“ Nem közönyös dolog tehát azt tudni, hogy a keresztény hit minő forrásokat ajánl a halál félelmével szemben, s különösen, hogy Pál apostol, hogy győzte azt le. Az első kérdés, a melyet meg kell oldani: „hogy Pál apostol életének mely pillanatában jelenhetett meg a halál félelme és foglalhatta el az ő gondolatát?“

Jegyezzük meg, hogy az apostoli kor keresztényeire nézve az éberség és megszentelés indoka nem a halál várása volt, hanem az ő mesterüknek a felhőkön való visszatérése. Pál apostol úgy volt meggyőződve, hogy ő az élők közt lesz még, a mikor a Krisztus visszatér.

A Korinthusbeliekhez intézett egész első levél teli van ilyen gondolatokkal.

A második azonban egy bekövetkezendő nagy változást sejt. Pál nem számítja magát többé azok közé, a kiket a diadalmas Krisztus élőknek fog találni, hanem a közelgő halál várásában, s mintegy jelenlétében él. Mi történt a két levél írása közti időben, mi magyarázhatja meg ezt a változást? Az ő utazásának utóbbi hónapjai, melyeket Éphezusban és Ázsiában töltött, úgy látszik, hogy pályájának a legmegpróbáltabb napjai voltak.

Pál tisztán látta mártýrságát. A Krisztus után és példája szerint végül arra a gondolatra jött, hogy reá nézve is a dicsőség útja a kereszten vezet keresztül: „*per crucem ad lucem*“.

„Az ő új gondolata, mond Sabatier, eredeti, mely észrevétlenül született a zsidó apocalypsis vastag és nehéz ködében s mely lassú, de ellenállhatlan növekedéssel attól megválík, hogy végre azt egészen maga megett hagyja.“ . . . Az apocalypticus hiedelmekben, melyekhez Pál addig ragaszkodott, a halál nem volt legyőzve, csak reményben volt legyőzetése. De az most nemcsak a jövőre nézve győzetett le, hanem a jelenre is, a hívő hite által, az örökélet elvének, mely benne a szellem adománya által volt letéve, erős és tiszta tudata által. Az érzet, hogy bennünk az Isten szelleme lakozik, ez a vallási és gyakorlati erő, mely a legalázatosabb kereszténynek is rendelkezésére áll, s mely által Pál apostol győzedelmeskedett magán és minket megtanít a halál félelmének legyőzésére. Ez nagy változás. Az ő keresztény bizonyosságának sulypontja más helyre van helyezve. Addig a hagyományos messianismuskörében, a felhőkön eljövő Krisztus várásában volt. Most a sulypont a vallási tapasztalat körébe van átvive a lelkiismeretbe, mely a keresztényben az Isten szellemének lakozása.“

Könnyen át lehet látni, hogy Pál apostol hitének emez elve és a lelkek álmának és a halál után való elárvult életnek hagyományos zsidó eszméje közt el nem oszlatható különbség van. Előbb vagy később a zsidó eschatológiának le kellett győzetnie. S legyőzetett tényleg az események hatalma által. A hogy Pál látta, hogy meghal az Urnak a felhőkön való visszatérése előtt, bár visszatérésére nem szünt meg várakozni, a benső életnek emez elvére ment át, a szellem immanentiájára, ama feloldhatlan kötelék érzetére, mely közte és az Atya között, a ki szerette őt a Krisztusban, teremtett. A nélkül, hogy megszünt volna kevésbé zsidó lenni, gondolata keresztényibb lett és kegyessége sokkal mélyebb, sokkal vallásibb és erkölcsibb. És attól fogva a keresztényeknek nincs jobb eszközük a halál és félelme legyőzésére.

E rövid ismertetésben, melyet Sabatier tanulmányáról adtam, mellőztem az exegetikai részt, mely bármily érdekes volt is, kissé hosszúra terjedett volna, mely a I. Kor. 5, 3.-vel és II. Kor. levéllel foglalkozott. Valamint elhagytam azt is, a mi Pál apostolnak a szellemi testre vonatkozó nézetét illeti, melyet Sabatier megkísérlett magyarázni. Különben a fődolog az volt, hogy megmutassa a változást az apostol eschatologiai nézeteiben. Idézem azért, munkája bezáró részét:

„A halál kérdésében a keresztény hit vallásos lényegében fogva fel, legyen az akár Krisztus ígéiben, akár Pál apostol leveleiben, akár János evangéliumában és leveleiben, eredeti, saját megoldást adott, teljesen különböző megoldást a judaismustól és a görög bölcelemétől, a melyekkel tizenkilencz száz év óta nem szüntek meg összelegyitni és zavarni. Hogy ez élet kiáltó igazságtalanságai kárpótlassanak, hogy Jahveh hív szolgáinak halálában vigasztalás nyújtassék, a judaismus a testi feltámadást és az apocalypsis nagy jeleneit gondolta ki. Másfelől a görög bölcelem más úton próbálta, mint *Phédon*-ban a lélek halhatatlanságát lényege egyszerűségéből és osztlatatlanságából levezetni.

De most ott állunk, hogy e két régi megoldás tudományosan kérdéses és senkit sem vigasztalnak, sem nem segítenek a meghalásban. A fizikai egyetemről való ismeretünk, a százévek egymásután következése, minden felvilágosult szellemben lerontotta a zsidó apocalypsis lényeges körvonalait. S a psychologia is Kant óta nagyon is megmutatta a Plató-féle bizonyítás csalfa jellegét. S miért kelljen a hitelesen keresztény, alapjában vallási, lényegében különböző megoldásnak eme romokhoz kötve és mintegy azok alá temetve maradni. Oldjuk fel azt bátran e kérdéses solidaritásból. Pál apostol erre hív és saját tapasztalatunk ezt teszi kötelességünkké. A keresztény megoldás visszatarthatlanul jön ki abból az oly vallásos tapasztalatból, milyent a legalázatosabb hívőknél megvalósítva talál. A mi reményünk nem egyéb, mint hitünknek másik oldala. Mi magunkat Istenel a szeretet által egyesítve érezve, nemcsak a jelenre valók vagyunk, hanem az örökkévalóságra is. A legtudósabb itt egyenlő a legtudatlanabbal. Egyiknek mint másoknak nincs jobb vigasztalása, mint a szent lélek jelenlétének érzete a szivben és az az alázatos és derült bizalom, melyet ez érzet szül.

„Jézus az ő szenvedésében nem másképp diadalmaskodott a halálon és annak kínzó rejtélyességén. Az embereknek régi ellensége ellen nem küzdött mással, csak emberi fegyverekkel. Ő nem kért segílyt halálharczában sem a Messiás praeexistenciájának eszméjéből, sem az apocalypitikus reményekből. Utolsó szavai egyszerűen erkölcsiek, szellemiek és vallásiak. Megbocsát ellenségeinek; anyját egyik legkedvesebb tanítványára bizza; egy pillanatban a szenvedéstől kifáradva és kimerülve, panaszkodva kiált: Én Istenem, miért hagytál el engemet.“ Aztán visszatekintve egész életére és a közelgő véget érezve, így szól: „Elvégeztetett minden,“ és fejét lehajtván, meghal e szavakkal: „Atyám, a te kezeidbe teszem le lelkemet.“ Mily egyszerű és megható módja a meghalásnak! A ki az életben példányunk, a Jézus, a halálban is példányunk marad. Meghalni, miután mindenkinek megbocsátottunk és nekünk is megbocsátottak, meghalni, miután házunk ügyeit és szivünk szeretteit elrendeztük, meghalni ha még a nagy fájdalom miatt panaszkodva is, de elvégezve a munkát, mely elvégzendő volt, meghalni végül Istenben, mint egy atya kebelén elszenderedni, ilyenek látom én a keresztény halál eszményét. S így szeretnék meghalni én is.“

Ez erkölcsi emelkedettséggel és vallási mélységgel teljes sorokkal zárta be Sabatier munkáját. Jövő levelemben Sabatiernek egy más, a mostani társadalmi kérdésekre vonatkozó felolvasásáról fogok szólni, melyet e czim alatt tart: „Jézus socialista volt-e?“ S ismereteni fogom Renan „l'histoire du peuple d'Israël“ most megjelent utolsó kötetét is.

CHARRUAUD.

Kossuth Lajos.

1802. sept. 16—1894. mart. 20.

Gyászba borúlt Magyarország a mikor Kossuth Lajos meghala; s méltán, mert benne legnagyobb fiát gyászolja. A történelmet — Carlyle szerint — egyes nagy emberek alkotják. Minden nemzetnek, mely a világtörténelemben szerepelt, meg volt gondviselészerű embere. Az Isten alkalmas időben teremt alkalmas vezéreket, prófétákat s apostolokat, hogy nemzetöknek megváltói legyenek. Izrael népét Mózes próféta szabadítja meg az egyiptomi fogságból s vezeti bé az ígért földjére. Anglia szabadságát Cromwell biztosítja. A nagy francia forradalomban az *eggenlőség, testvériség és szabadság* magasztos elveit Mirabeau juttatta diadalra lángszónoklatával. Az észak-amerikai Egyesült-Államok függetlenségét Washington vívta ki. A magyar nemzetet is megáldotta az Isten egy gondviselészerű emberrel, a ki egy személyben, a válságos napokban, vezére, prófétája és megváltója lett a magyar nemzetnek. Kossuth Lajos a mi magyar Washingtonunk. Az amerikai szabad polgárok hozzá hasonlítják. Washingtont nyugodt kedélye, világos értelme, rettenthetetlen bátorsága, rendkívüli becsületessége, kitartó munkássága és lángoló hazaszeretete a világ legnagyobb emberei sorába emelték. E jellemvonások ugyan oda emeltek Kossuth Lajost, kiről — mint Washingtonról — igazán el lehet mondani, hogy: „*Első volt a békében, első a harcban, első polgártársai szívében.*“

De minő különbség van a két nagy hazafi pályafutása között! Nem csoda, ha Kossuth 1884. mart. 18-áról e sorok írójához intézett levelében ily kifakadásokat teszen: